
BEVEZETŐ

A könyvkiadók, színház- és műsorigazgatók, producerek viszonylag könnyen felmérhetik, hogy mely műveknek, produkcióknak van esélyük közönségsikerre, s melyek azok, amelyekkel csak az értelmiségi elit szólítható meg. Azt is mondhatjuk, hogy a kulturális piac tulajdonosai a fogyasztói szokások alapján „szakszerűen” dönthetnek arról, mi tartozik a populáris, s mi a magas művészet kategóriájába. Kérdés azonban: meddig életképes valamely nemzeti kultúra, ha csak a kereslet–kínálat törvényeihez igazodik. A dilemma nem új keletű. A múlt század elején Ady a színház (A színház csődje), Ambrus Zoltán a képzőművészet (Midas király), néhány évtizeddel később pedig Németh László az irodalom üzletté válásának veszélyére figyelmeztetett (lásd Mi a ponyva? c. esszéjét ebben a lapszámunkban!), míg az e tendencia ellen harcoló avantgárd irányzatok közül némelyik az érthetőség elemi követelményét is megtagadta. Vajon nem fenyegeti-e valamennyi művészeti ágat az a veszély, hogy végletesen elszigetelődik, ha akár a kereslet–kínálat törvényéhez, akár valamely esztétikai doktrínához, netán kultúrpolitikai tézishez igazodik? A művészetelmélet és az esztétikai filozófia művelőinek talán legidősebb feladata, hogy tényekkel igazolják: az ún. populáris és a magas művészetek közötti határok az esztétikai értékek sérelme nélkül is átjárhatók és elmozdíthatók.

E lapszámunk szerzői ezt teszik. Gáspár Csaba László a kultúra antropológiai fogalmából indul ki, Csáji László Koppány a magas- és a népi kultúra eszmetörténeti hátterére világít rá, Máté Zsuzsanna főleg a XX. századi kultúrafelfogások és művészet-filozófiák felől közelít tárgyunkhoz.

Zelnik József – miközben Leonardo és Michelangelo remekműveit elemezve az Ó-, illetőleg az Újszövetség teológiai világképét ütközteti egymással –, arra figyelmeztet, hogy a „magas művészetben” belüli világnézeti törésvonalak mélyebbek is lehetnek, mint amelyek a műalkotások esztétikai minőségei között húzódnak. Csuday Csaba a spanyol irodalom klasszikusainak hatását éppúgy nyomon követhetőnek látja az irodalmi kánon alakulásában, miként a kultúra hétköznapi, populáris regiszterében. Mezősi Miklós hasonló eredményre jut, amikor mitopoétikai közelítéssel értelmezi a populáris filmkultúra három klasszikusát. Szmodis Jenő a vulgárist azonosítja a művészi igénytelenséggel, s meggyőző érvelése szintén a populáris- és az elitkultúra összetartozását, egymásra utaltságát hangsúlyozza. Hogy ez az összetartozás egyre kevésbé magától értődő, annak okát Balázs Géza az élőnyelvi kommunikáció mítoszokra utaló szókincsének elszegényedésében, Jankovics Marcell pedig főként a gyermeknek készülő animációs filmek kommercializálódásában látja.

Figyelmet érdemel, hogy a magyar irodalom egykor rendkívül népszerű, s programszerűen a népies irányzathoz tartozó alkotásai nem őrizték meg kettős pozíciójukat: vagy az irodalomtörténeti kánonból, vagy a tömegkultúra hagyománytárából estek ki. Az előbbire jó példa Dugonics András – Temesi Ferenc által újraértékelt – Etelka c. regénye, valamint Csokonai Miért ne innánk c. verse, amelynek klasszikus értékeit Sturm László esszéje villantja fel. Az utóbbi jelenségről Hermann Zoltán értekezik Dankó Pista és Gárdonyi Géza nótáinak sorsáról tűnődve.

Sajátos kutatási módszereket igényelnek azok a művészeti ágak és műfajok, amelyek csak szoros politikai kontroll alatt fejlődhetnek. Sem a szocialista detektívtörténetek (ld. Török Lajos tanulmányát!), sem a könnyűzene megújulási kísérletei (ld. Windhager Ákos és Csatári Bence értekezéseit!) nem értelmezhetők a Kádár-korszak kultúrpolitikájának ismerete nélkül, de vonatkoztatható ez a megállapítás a fennmaradásáért küzdő népművészetre is (erről szól Kovács Adrienne írása). Pelle János tanulmánya – A művészet és a holokauszt – noha nem sorolható fenti a kategóriákba, nemcsak a műkritikusok, hanem a gyakorló politikusok figyelmébe is ajánlható.

A számunkat Fekete György ünnepi beszéde nyitja, a külön egységként jelentkező Szemle – Kitekintés-rovat könyvek, folyóirat-közlemények ismertetésével egészíti ki tematikánkat; Stachó László, Balogh Csaba és Falusi Márton tanulmányértékűen, Csuday Csaba színesen közvetít olyan szerzőket, mint Dobszay László, Dávidházi Péter, G. Matteucci, P. P. Hames, M. Stefano és A. Kochout.

Kulin Ferenc